

Н. М. ПОГРЕБНЯК

РОЗВИТОК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЦЕНТРІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Здійснено системно-історичний аналіз основних етапів розвитку науково-педагогічних центрів у системі вищої педагогічної освіти Великої Британії, показано розвиток університетської та професійно-технічної освіти. Розкрито деякі аспекти організації навчання в британських університетах, сучасний стан і тенденції розвитку. Розглядаються особливості педагогічного процесу в британських вищих навчальних закладах (ВНЗ) його зміст, структура та функції.

Ключові слова: вища педагогічна освіта, розвиток університетської освіти, науково-педагогічні центри, федеральні університети, навчальний процес.

Н. Н. ПОГРЕБНЯК

РАЗВИТИЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Проведен системно-исторический анализ основных этапов развития научно-педагогических центров в системе высшего педагогического образования Великобритании, прослежено развитие университетского и профессионально-технического образования. Раскрыты некоторые аспекты организации учебы в британских университетах, современное состояние и тенденции развития. Рассматриваются особенности педагогического процесса, его содержание, структура и функции.

Ключевые слова: высшее педагогическое образование, развитие университетского образования, научно-педагогические центры, федеральные университеты, учебный процесс.

N. M. POGREBNJAK

THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC PEDAGOGICAL CENTRES IN THE SYSTEM OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN GREAT BRITAIN

In this article the main stages of the development of scientific pedagogical centres in the system of pedagogical education is presented; the development of universities and technical education; the different aspects of organization of higher pedagogical education in British universities come to light; stages of the development, modern state and tendencies; the features of pedagogical process at the British universities, its maintenance? Structure and functions are investigated.

Key words: higher pedagogical education, development of universities education, scientific pedagogical centers, federal universities, educational processes.

Вища педагогічна освіта у Великої Британії має давню історію і традиції. Вона формувалася з розвитком суспільства в тісному зв'язку з його економічним, політичним і культурним життям. Британська система вищої освіти, особливо університетської, є селективною та елітною. Завдяки високій індивідуалізації навчального процесу, в британській системі освіти випускників університетів відрізняють незалежність думки та судження, повнота знань обраного предмета та наукові дослідження. Власне освіта дозволила Великій Британії зайняти одну з лідируючих позицій у світовому економічному розвитку. Країна однією з перших у світі досягла високого рівня грамотності населення, підготувала кадри висококваліфікованих робітників і фахової інтелігенції.

На підставі аналізу історичних документів з'ясовано, що на кожному історичному етапі розвитку людства ідея університетської освіти була предметом наукових дискусій. Різні науковці внесли свій суттєвий вклад у розвиток педагогічної теорії: філософи (Арістотель, Ф. Бекон, В. Гумбольд, І. Кант, М. Квінтіліан, М. Монтень); психологи і педагоги (Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Я. Коменський, І. Песталоцці). В кінці XIX– на початку XX ст. великий доробок у розвиток науки внесли інші зарубіжні науковці: М. Монтессорі, С. Френе, П. Петерсон, зокрема й британські вчені (К. Діпс, Е. Хойлі, Д. Макінтур, Дж. Сакс, К. Гауей, Н. Зімфер, Дж. Еліотт та ін.).

Мета статті – розглянути та проаналізувати основні етапи розвитку науково-педагогічних центрів Великої Британії від виникнення найстаріших університетів (Оксфордського і Кембріджського), які одночасно були і першими великими науково-педагогічними центрами, до сучасних найбільших університетів країни.

Більшість британських дослідників історії розвитку британської освіти єдині в думці, що вона започаткована ще в давні часи, тому правомірно виокремити основні етапи розвитку науково-педагогічних центрів. Однак, враховуючи дискусійність означеного вище питання, буде доцільним дотримуватись позицій тих істориків, які визначають наступні етапи розвитку науково-дослідної роботи в британських університетах.

1. Етап створення перших наукових центрів (XII–XVII ст.). Епоха Відродження та Просвітництва. Важливо згадати, що основна маса населення середньовічної Англії отримувала знання стихійно і тільки в результаті християнізації англосаксів у кінці VI ст. н. е. освіта в країні почала набувати рис організаційного та масового процесу [8, с. 2]. Церква, як і раніше, залишалася могутнім соціальним інститутом освіти. З'являються два перші університети Великої Британії: Оксфордський (1169 р.) і Кембріджський (1209 р.), яких прийнято скорочено називати Оксбрідж. Нині це привілейовані навчальні заклади, які займають провідне місце в ієрархії британської освіти, де навчається соціальна еліта країни.

Протягом 800 років свого існування Кембрідж і Оксфорд були одними з провідних центрів науки й освіти. За своєю організаційною структурою вони відносяться до федеральних або колегіальних університетів (*collegiate universities*), основу яких становлять коледжі з високим ступенем автономії. Навчання в Оксбріджі велося латинською мовою і студенти спочатку вивчали «тривіум» (граматика, логіка і риторика), потім «квадривіум» (астрономія, геометрія, арифметика і музика). Магістри і доктори на заняттях проводили зі студентами диспути, які заміняли іспити. Після закінчення «тривіума» і витримавши диспут з логіки і риторики, студент одержував ступінь бакалавра, а після закінчення «квадривіума» – ступінь магістра [5, с. 49–53]. З моменту свого існування Оксбрідж створював всі сприятливі умови для наукової діяльності студентів, адже основою якісної освіти тут завжди вважали науку. Студенти могли цілодобово перебувати на факультеті і користуватися послугами бібліотеки. Ця традиція збереглася донині.

На початку XV ст. в Англії з'являються перші публічні бібліотеки, які були розташовані переважно у великих наукових центрах, університетах, навіть у кафедральних соборах. Так, за пропозицією єпископа Дж. Капінтера у 1464 р. була створена «бібліотека, відкрита для всіх» у приміщенні каплиці в м. Капінтер, а пізніше розпочала свою роботу публічна бібліотека у Брістолі. Всі працівники бібліотеки повинні були мати ступінь бакалавра богослов'я, знати Священне писання та проводити публічні лекції [8, с. 13–14]. В цей час у Шотландії також з'являються нові так звані «кам'яні» університети: Університет Сент-Ендрюс (1411 р.), Університет Глазго (1451 р.) та Університет Абердіна (1495 р.), які були розташовані в найбільш населених містечках індустріально-економічного розвитку.

З кінця XVI ст. Кембрідж і Оксфорд займають провідне становище серед університетів Європи. Кембрідж прославився на всю Європу як великий центр математичних і природничо-наукових досліджень. Саме тут з'явилися професори математики (С. Шокінг), фізики (Е. Резерфорд), біології (Ч. Дарвін), хімії та астрономії, чий відкриття відіграли велику роль у розвитку світової науки. В університеті стверджували цінність академічної свободи, поваги до особистості і єдність вузівської корпорації, стали відкритими світу для багатьох представників десятків країн світу [6, с. 161].

2. Етап розвитку науково-педагогічних центрів у період промислової революції (XVIII–XIX ст.). XVIII ст. – це епоха становлення основних структур англійського капіталізму:

соціально-економічних, політичних, культурно-ідеологічних. У цей час Великої Британія перетворилася в першу промислову державу в світі. Британська система освіти завжди відрізнялася своєю архаїчністю і рутинністю, а тому дуже повільно пристосовувала свої навчальні програми до потреб розвитку суспільства. Прикладні науки були повністю усунені з циклу предметів, тому ідея створення наукових товариств в університетах призвела до активного залучення студентів до науково-дослідної діяльності.

У 1936 р. був створений Лондонський університет. Це найбільший університет країни, який увібрав до себе декілька десятків шкіл, інститутів, коледжів, але кожний з них є фактично самостійним навчальним закладом. У 1864 р. заснований Інститут Нортгемптона, який у 1900 р. перетворився в Інженерний коледж. Пізніше, у 1957 р. він змінив назву – Коледж передових технологій і тільки у 1966 р. його назвали університетом [11, с. 192].

В процесі злиття декількох коледжів, шкіл та інститутів з'являються федеральні університети – Уельський (1893 р.), Даремський (1832 р.), Ланкастерський. Так, Уельський університет утворився на основі університетських коледжів, розташованих в Аберистуїті, Кардіффі, Бангорі, Суонсі, та Уельської школи медицини. На базі університетських коледжів утворилися також інші університети – так звані «червоно цегляні», основний контингент яких становить випускники місцевих шкіл. Найбільш відомими серед них є: Ноттінгемський (1879 р.), Лідський, Шеффільдський, Ліверпульський (1879 р.), Бірмінгемський (1890 р.), Манчестерський (1891 р.).

На початку XIX ст., в зв'язку з бурхливим розвитком техніки, у Великій Британії виникають інститути механіків. Перший такий навчальний заклад для ремісників був відкритий у Глазго в 1880 р. Дж. Беркбеком, який пізніше став першим президентом Лондонського механічного інституту, що відкрило «еру» механіків у Великій Британії. Студенти навчалися за комплексною програмою, що включала лекції з математики, хімії, фізики, механіки, літератури, а також працювали за науковими напрямками в наукових гуртках і дослідницьких лабораторіях.

3. Етап розвитку університетського руху (кінець XIX ст. – початок XX ст.) В кінці XIX ст. у Великобританії виникли перші денні педагогічні коледжі, випускники яких були співпошукачами університетської ступені (перший коледж відкрито Дж. Кей-Шаттлворт у 1840 р. в м. Беттерсі). У 1921 р. в країні відкрилися перші педагогічні відділення університетів. Вчительські коледжі поступово переорганізовувались у педагогічні коледжі, в яких вводився ступінь бакалавра педагогіки [9, с. 292].

В зв'язку з економічними та політичними змінами університети Великої Британії переживали період відносного застою, їх навчальна програма все ще пропонувала академічні предмети класичного циклу і задовольняла потреби політиків, юристів, священників тощо. Багато науковців стали пропонувати ідею доступності університетської освіти для широких мас. Тому в кінці XIX ст. Кембріджський та Оксфордський університети почали організовувати навчальні центри з поширення університетських знань під назвою «народні університети» [2, с. 12–13]. Після проходження 8-семестрового курсу лекцій та складання іспитів з математики, латинської мови та іноземної мови студенти мали право отримати ступінь бакалавра мистецтв. За пропозицією Кембріджського та Лондонського університетів були введені додаткові сертифікати, зокрема, сертифікат продовженої освіти (Certificate of Continuous Study) з 3-річним терміном навчання, та сертифікат віце-канцлера (Vice-Chancellor's Certificate) з 4-річним терміном навчання [3, с. 23].

Багато університетських діячів, керуючись християнсько-соціальними поглядами, впроваджували освіту серед найбільш вразливих прошарків населення. Вони оселялися в районах великих промислових міст, спілкувалися з місцевим населенням і таким чином покращували стан загальної освіченості народу. Внаслідок цієї добровільної діяльності виникли університетські оселі (University Settlement Movement), які поєднували соціальну роботу з просвітою [10, с. 69–75]. Такі оселі почали виникати в усій Великій Британії: Лондон і (Тойнбі-Хол, Оксфорд-Хауз, Трінті-Корт, Менсфілд-Хауз), Глазго, Брістолі, Ліверпулі, Манчестері та інших містах.

В цей час професійно-технічна освіта, яка до кінця XIX ст. була переважно представлена інститутами механіків та вечірніми школами підвищеного рівня, вже не відповідала невпинно

зростаючим потребам промисловості у висококваліфікованих кадрах. З цією метою британський парламент приймає «Закон про технічну освіту» (1889 р.), згідно з яким у країні з'являються нові навчальні заклади, а всі існуючі технічні повинні були підпорядковуватися радам графств [7, с. 244]. Це регіональні вузи, основне місце в змісті навчання яких відведено предметам науково-технічного циклу: Сіті-університет (1891 р.), Суррейський (1891 р.), Батський (1894 р.), Астонський (1895 р.), Солфордський (1896 р.), а також два університети в Шотландії – Стартклайдський (1796 р.) і Геріот-Уотський (1821 р.).

Основною рисою всіх технологічних навчальних закладів зазначеного періоду стала їх гнучкість, доступність для широкого кола людей і особливо здатність швидко реагувати на ті освітні зміни, які відбулися в країні. Але поряд з цим існували і недоліки вищої технічної освіти, які гальмували прогресивні процеси у цій сфері: по-перше, більшість викладачів університетів не мали належного рівня освіти, високої кваліфікації; по-друге, навчально-технічне забезпечення не відповідало потребам часу.

4. *Етап розвитку університетської освіти (перша половина ХХ ст.)* Вже на початку ХХ ст. у Великій Британії були організовані 3-річні спеціалізовані коледжі, які займалися підготовкою учителів молодших класів, а в 60-і роки, також, був введений 4-річний курс навчання, після закінчення якого студенти отримували ступінь бакалавра педагогіки [4]. Всі випускники університетів могли здобувати професійно-педагогічну підготовку на однорічних педагогічних курсах, які діяли при коледжах.

Вузи Великої Британії стали поділятися на університети, коледжі вищої освіти й, частково коледжі подальшої освіти, що надають послуги вищої освіти. Нині загальна кількість вузів у країні сягає 170. Найбільше їх в Англії (77 університетів і 54 коледжі) та Шотландії (14 університетів, у тому числі Відкритий університет, який охоплює територію всього Об'єднаного Королівства і 9 коледжів). Найменше вузів у Північній Ірландії (2 університети і 4 коледжі).

На початку 60-х років вища освіта у Великій Британії була представлена переважно університетами і політехнічними коледжами, але надалі починає загострюватися протиріччя між можливостями системи освіти на всіх її рівнях і суспільними потребами соціально-економічного характеру [12, с. 49]. Так, впродовж з 1965–1975 рр. кількість вузів в країні подвоїлась: відкрились 23 університети (на базі університетських коледжів) – Ессекський, Ланкастерський, Кента, Ольстера, Уорвік та ін.

У 1969 р. був створений Відкритий університет Великої Британії – один з перших мегауніверситетів, який став лідером у галузі дистанційного навчання, пропонуючи сотні різних програм студентам будь-яких країн світу. З середини 60-х років у країні розпочинається розвиток *неуніверситетської вищої освіти*. У 1967–1973 р. р. внаслідок об'єднання окремих коледжів було створено 30 політехнічних інститутів, в яких готували фахівців не лише з технічних, а й з гуманітарних дисциплін, випускники здобували науковий ступінь бакалавра або диплом про вищу освіту. Здобути науковий ступінь чи диплом про вищу освіту можна було й у деяких спеціальних коледжах, які мали для цього відповідні курси. У 70-х роках внаслідок злиття педагогічних коледжів з місцевими почали діяти коледжі вищої освіти. Вони здійснювали підготовку фахівців на рівні, що перевищує вимоги іспитів на здобуття так званого підвищеного рівня.

У середині 60-х років ХХ ст. окремі коледжі були об'єднані в технологічні університети (Батський, Брандфордський, Сіті та ін.). Своєрідну структуру мали «нові» університети – Сассекський, Лестерський, Кілський, Халлський та ін., в яких замість факультетів і коледжів діяла система шкіл споріднених предметів, велика увага приділялася міжпредметним зв'язкам. Найбільшим попитом, як і раніше, користувалися найважливіші університети країни – Оксфордський (11,7 тис. студентів), Кембріджський (11,6 тис. студентів) і Лондонський (40,5 тис. студентів).

5. *Етап реформування вищої педагогічної освіти Великої Британії (кінець ХХ ст.)*. У другій половині ХХ ст. за рекомендаціями комітету К. Робінса в країні проведено реформування вищої педагогічної освіти. У цей час з'являється на базі новий тип вузу – технологічний університет. Всього було відкрито 10 таких університетів. У 1969–1970 рр. з'явилися 30 політехнічних коледжів, до яких увійшли коледж мистецтв, комерційні та технічні коледжі [1].

Після прийняття «Закону про подальшу й вищу освіту» (1992 р.) у Великій Британії зростає кількість вузів. Нині в країні діє 89 університетів і 70 інших навчальних закладів вищої освіти (у тому числі коледжі для підготовки вчителів). Інститути отримали право надавати своїм випускникам наукові ступені та дипломи, які прирівнювалися до університетських, зокрема, ступінь бакалавра освіти (Bachelor of Education degree-Bed). Університети почали видавати сертифікат у галузі освіти (Post-graduate Certificate in Education-RGCE) своїм студентам, які мали намір стати вчителями після закінчення навчання на педагогічних відділеннях, а також додаткового навчання впродовж року (36 тижнів). Переважно випускники університетів здобували додаткову професійно-педагогічну підготовку в інститутах педагогіки при університетах.

Проведені в країні реформи були спрямовані насамперед на підготовку молоді до наукової діяльності, оволодіння молодими фахівцями певних наукових вмінь, знань та навичок. Британський варіант реформ названий переходом від «welfare» до «workfare», тобто від турботи держави про добробут громадянина до турботи про те, щоб громадянин мав роботу і сам забезпечив собі добробут. За таких умов значення освіти зростає. Зростає і турбота держави про освітні ланки.

Таким чином, наприкінці ХХ ст. у Великій Британії створена система масової вищої освіти. Вища педагогічна освіта була кардинально перебудована, а кількість студентів зростає майже в 2 рази. В новій системі підготовки майбутніх фахівців були відображені характерні особливості зарубіжної вищої педагогічної школи, а також національні риси, зумовлені культурними традиціями, рівнем економіки і техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобыч RU [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.bobych.ru/> – Заголовок з екрану.
2. Леклерк М. Рабочие университеты в Англии / пер. з англ / М. Леклерк. – С- Пб.: Русская школа, 1906.
3. Леклерк М. Народные университеты в Англии / пер. з англ / М. Леклерк. – С- Пб.: Русская школа, 1899. – 39 с.
4. Леонтьева О. Ю. Теорія та практика навчання у педагогічних коледжах Англії (70–80 рр. ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Ю. Леонтьева. – Х., 1995. – 27 с.
5. Норт Дж. Квадривиум XIV в.: История Европейского университета / Дж. Норт // Вестник высшей школы. – 2003. – № 3. – С. 49–53.
6. Погребняк Н. М. Наукові дослідження в галузі вищої освіти Великобританії / Н. М. Погребняк // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія: зб. статей. – Ялта: РВВКГУ, 2008. – Вип. 19, ч. 2. – С. 159–161.
7. Barnard H. C. History of English Education. – London: Heinemann, 1949. – 326 p.
8. Kelly T. A History of Adult Education in Great Britain. – Liverpool: Liverpool University Press, 1992. – 425 p.
9. Mallinson V. The Western European Idea in Education. – Oxford, N.Y., Toronto: Pergamon Press, 1980. – 406 p.
10. Meacham S. Toynbee Hall and Social Reform 1880–1914. The search for community. – New Haven: Yale University Press, 1987. – 236 p.
11. University of London [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.london.ac.uk/> – Заголовок з екрану
12. Vroeijsenstijn A. Some Questions and Answers with regard to external Quality Assessment. Higher Education in Europe. – 1993. – V. XVIII. – No 3. – P. 49.